
Boris Magaš

ŽUPNA KUĆA KAO DOM

Akademik Boris Magaš

UDK: 726.9 : 282

Stručni rad

U cjelini prostornog totaliteta ovozemaljskog postojanja, u zbroju što ga čini priroda i ljudska ruka, pejisaž i kuća, pojam doma karakteriziran je, nasuprot širokim i otvorenim vanjskim prostorima svijeta u kojemu živimo, unutrašnjim prostorom ljudskosti. Dok su ulice, trgovi, livade i proplanci vanjski otvoreni prostori prebivanja, dom je unutrašnji zatvoreni prostor stvoren čovjekovom rukom da bi u njemu upravo taj čovjek našao egzistencijalni prostor svoga života i rada. Dom je, prema tome, u samom svom pojmovnom značenju duboko ljudski, napravljen od strane čovjeka za čovjeka. Župnikov je dom, osim toga, i mjesto na kojemu se događa bliski kontakt predstavnika Crkve i njegova puka, produženi krak crkvenog prostora koji je već davno definirao sv. Augustin formulacijom «oduhoviti sebe znači oblikovati sebe». Tu sintagmu možemo i okrenuti: oblikovati sebe znači oduhoviti sebe. Oblikovanje životnog prostora postaje time ne samo mogućnost već obveza onoga čiji je zadatak usmjeravati i pomagati život.

Duh arhitektonskog prostora osnovna je razložnost njegova postojanja. Upravo on diferencira arhitekturu od građenja zaštitnog pokrova i loga lisice. Osim osiguranja egzistencije, oblikovanje župnikova doma znači i oblikovanje životne točke Crkve i puka, mjesta susreta crkvenog pastira i njegova stada. Zato je oblikovanje župnikova doma i lagan i jako težak zadatak – u njemu su prisutne sve tajne i istine arhitekture i nećemo pretjerati ako kažemo da je u njemu prisutna cijela teorija arhitekture, kao i sva karakterizacija ljudskosti.

Dom je mjesto prebivanja i čovjekova tijela i čovjekove duše. Tijelo će u domu tražiti prostore svoga rada i odmora. A duša će tražiti doživljajnu hranu svoga postojanja. No ni tijelo ni duša nisu

jednostavne strukture. Tijelo je visoko i nisko, debelo i mršavo, a duša sve bogatstvo svijesti od racionalnog do emotivnog, od intelektualnog do senzibilnog, od kolerika do melankolika, od motorika do sensorika. Te činjenice bitno će utjecati na doživljavanje i shvaćanje prostora. Cvijeće će za nekoga biti sastavni dio života u unutrašnjem prostoru, a za drugoga samo vanjski prirodni fenomen. Netko će tražiti istinu u kamenu gromače svoje mladost, a drugi u metalu i staklu vremena koje dolazi. Isto onako kao što nekoga relaksira fuga Johanna Sebastiana Bacha, a drugoga Amerikanac u Parizu Georga Gershwina. No i kod jednog i kod drugog onaj produženi krak pojma ljudskosti i Crkve u njoj mora postojati. Dignitet župnikova doma mora u sebi nositi dignitet Crkve i ličnosti. Zato župnikov dom ne može biti improvizacija već škola i nauk življenja i postojanja.

Kreirati unutrašnji prostor znači naći oblikovni jezik koji duhom prostora govori njegovu funkciju – ne samo fizičku već, što je mnogo važnije, psihičku funkciju. Fizička funkcija mora biti zadovoljena, no ona je promjenljiva – sjetimo se samo kako je izgledala kuhinja naših baka, a kako danas izgleda suvremena kuhinja, kako su u njoj nekada gorjele svijeće, a kako danas svijetli suvremena žarulja. No blagovanje ostaje čovjekovo blagovanje kao neizbježan dio života i postojanja. Zato psihička funkcija, duh prostora blagovanja mora govoriti razložnost svog arhitektonskog postojanja. Blagovaonica mora govoriti priču o obredu hranjenja, a ne o stolu na kojemu se jede. Isto onako kao što i duh sakralnog prostora mora govoriti istinu Augustinove Crkve.

Čovjek doživljava prostor primarno vizualnim kontaktom. No to nije jedini element prostornog doživljaja. Prostor se doživljava i dodirrom, takozvanim haptičkim osjetom. Dodirrom nekog predmeta ne spoznajemo samo njegovu površinu, tvrdoću i njegovu temperaturu, već možemo, ne gledajući ga, prema opipu narisati i njegov oblik. Haptički ugodna sofa bit će uvijek bitna za određeni prostor nasuprot neugodnoj ravnoj dasci. I akustični nam osjet daje prisutnu percepciju prostornog karaktera. Kamena struktura katedrale daje sasvim drugačiji zvučni osjećaj od fratarske ćelije. Zato će reverberacija zvuka orgulja biti bliža katedrali od malog zatvorenog prostora

ćelije. A prostor u koji kroz prozor dopire cvrkut ptica bit će odmah privlačniji i draži. S druge strane, renesansna glazba upotpunit će naš doživljaj povijesnog prostora. I miris će nam mijenjati prostornu percepciju. Neugodan miris potpuno će onemogućiti funkciju blagovanja, a memorija lošeg mirisa odvrćat će nas od tako registriranih prostora kao što će nas loš okus i pokvaren želudac odvrćati od restorana gdje se to dogodilo. Sva čovjekova osjetila sudjeluju dakle u prostornom doživljaju.

No vratimo se vizualnom doživljaju: boja će biti bitan čimbenik ugodnosti ili neugodnosti prostora. Prostor toplih boja bit će uvijek privlačniji od prostora hladnih boja. Poznata je priča o nezadovoljstvu zbog lošeg grijanja ljudi koji su radili u hladno ličenom plavom radnom prostoru. Kada je boja promijenjena, grijanje je postalo zadovoljavajuće. Isto se događa s hladnim i toplim svjetlom, što je čest slučaj kod korištenja fluorescentnih cijevi čija jačina svjetla nije usklađena s temperaturom boje svjetla. Loša fluorescentna rasvjeta u kupaonici ili blagovaonici onemogućit će funkciju danih prostora.

Ali čovjek ne doživljava prostor samo putem svojih pet osjetila. Prostor se doživljava i cijelim tijelom. Čovjek zrači i prima okolna zračenja stvari oko sebe, a to, kao što znamo, omogućuje slijepcima kretanje u prostoru. Čovjek u svakom trenutku osjeća položaj svoga tijela u prostoru, određuje se i kreće prema tom osjećaju. Svatko od nas osjeća gdje je njegova točka u prostoru, gdje će se osjećati najudobnije, gdje će naći sebe. Svatko od nas zna da će, uđe li u kavanu, odmah osjetiti gdje je njegova stolica i uputiti se prema njoj. Ako je ta točka zauzeta, čovjek će se osjećati neudobno, pa će čak i izaći iz prostora. Teorija arhitekture apostrofira i naglašava potrebu takvih mjesta. U našem sjećanju sačuvana je priča gdje je u našim kućama bilo mjesto na kojemu je uvijek sjedila baka, kao i mjesto gdje je otac čitao novine. Pojam je doma de facto zbroj takvih mjesta u kojima svaki član obitelji nalazi svoje mjesto prebivanja, svoj prostorni ugođaj. Isto možemo pratiti i kod gradskih struktura. Svaki grad ima u sebi svoja «mjesta» gdje se određene grupacije ljudi nalaze i borave, gdje se osjećaju ugodno i gdje je grad «njihov grad», ali isto tako

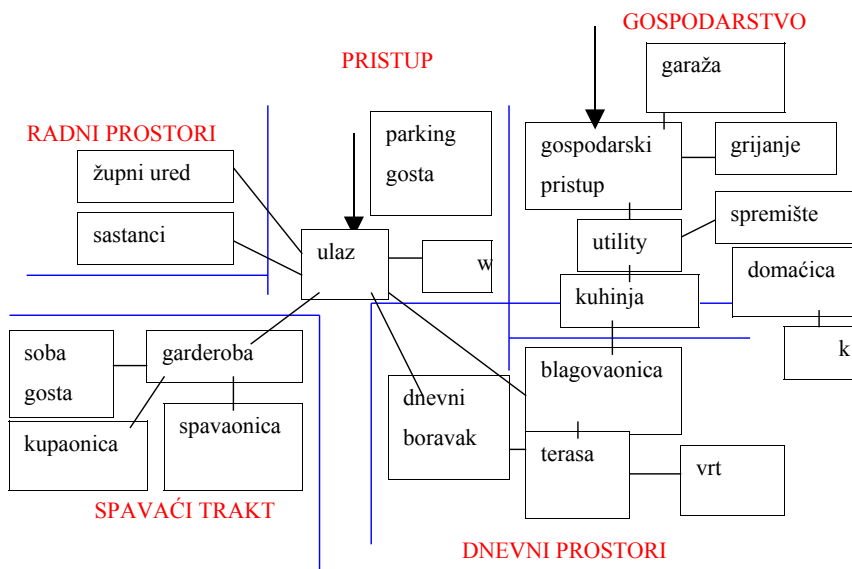
i svoja «nemjesta» gdje jednostavno ne žele biti. Vrijednost grada i vrijednost doma mjeri se upravo brojem takvih mjesta, a dom u kojemu postoje nemjesta nije dom ljudskosti i ugodnog boravka. Zato nemjesta u čovjekovu domu ne bi smjelo biti.

Psihički doživljaj prostora, čovjekovo uživljavanje u pozitivnom ili negativnom vidu u sam prostor kapitalno je za njegovo prihvaćanje. Empatija je jedan od temeljnih elemenata odnosa čovjeka prema prostoru. Isto onako kao što zalaz sunca u određenom lokalitetu ispunjava čovjeka doživljajem, isto onako kako sjedenje na određenom mjestu u crkvenoj klupi ispunjava čovjeka duhom sakralnog prostora, tako i pravo mjesto na stolici u blagovaonici ili dnevnom boravku stvara empatični odnos prema pojmu doma u kojemu se nalazimo. Dom je zbroj mjesta, a ne nemjesta. Biheviorizam, čovjekovo ponašanje prema okolišu u kojemu se kreće mijenjat će se prema karakteru prostora u kojemu se nalazimo. U reprezentativnom salonu kretanje čovjeka bit će uvijek dostojanstvenije od kretanja na ribarnici, jer će prostor koji nas okružuje mijenjati u danom trenutku naše ponašanje, a u trajnijim djelovanjima i naš cjelokupni život.

Teorija arhitekture brojnim metodama analizira prostor omogućavajući njegovo koncipiranje i oblikovno definiranje. Najprisutnija od tih analiza jest analiza takozvanih autoriteta. U pravilu, prostor je definiran prostornim, proporcionalnim i strukturalnim autoritetom. Otvori koji nas povezuju s vanjskim prostorom, kao i otvori koji nas povezuju sa suprostorima, stvaraju osovine i strujanja koja definiraju prostorne odnose. Prozor je usmjerenje, a zid nasuprot njemu «leđa». Isto će tako međuodnos dimenzija koje definiraju izduženi, središnji ili vertikalni prostor stvarati svoje autoritete koje oblikovanje i funkcija moraju slijediti. A žarišta interesa definirana najčešće oblikovnom akcentuacijom stvarat će svoja usmjerenja i svoje autoritete. Tako će se organizacija prostora moći sagledavati, definirati i oblikovno interpretirati. Problem autoriteta najlakše ćemo shvatiti ako promatramo gotičku katedralu čiji se središnji autoritet na liniji ulaz – prezbiterij dopunjava autoritetima bočnih lađa, poprečnim autoritetom transepta, jasnim strujanjem vertikalnog autoriteta koji prate stupovi, lukovi i fijale, brojnim poprečnim autoritetima koje

stvaraju stupovne kolonade, prozori i žarišta interesa akcentuirana oltarima i likovnim interpretacijama. Sve varijante i posljedice koje iz njih proizlaze ovdje vremenski ne možemo obraditi, no možemo reći da nije logično smještati naglašene akcentuacije prostora mimo diktata koje definiraju autoriteti. Kamin koji ne akcentuira prostor pogrešno je postavljen, a isto tako i slika ili skulptura. Analiza prostornih autoriteta i žarišta interesa primarni su elementi prostorne akcentuacije i njihova studija neophodan je dio promišljanja unutrašnjeg uređenja. Sve su to parametri koje smo morali sagledati da bismo shvatili svu kompleksnost nastajanja i oblikovanja arhitektonskog prostora, a isto tako i parametri koji sudjeluju u formiranju naše teme župnikova doma.

Ako napravimo najosnovniju analizu župnikova doma, uočiti ćemo brojne funkcije čije bi djelovanje moralo biti zadovoljeno. One su toliko različite i toliko brojne da njihovo rješavanje ne bi smjelo kretati od simplifikacije shvaćanja. Možemo uočiti da se sklop župnikova doma sastoji od radnog dijela koji je izdanak same crkve, trakta dnevnog boravka, gospodarskog trakta i spavaćeg trakta. Svaki od njih mora odgovoriti na svoju funkciju i mora joj dati oblikovnu interpretaciju – u horizontalnoj ili vertikalnoj raščlambi.

Postojeći župni dvorovi najvećim su dijelom u povijesnim zgradama pa se ova shema neće uvijek moći funkcionalno idealno ostvariti. Pojavit će se i drastičniji problem oblikovne interpretacije u povijesnom ambijentu. Ukoliko je taj ambijent dorečen povijesnim vokabularom, vrlo je vjerojatno da ćemo istim jezikom morati nastaviti postojeće vrijednosti. No to će biti rijedak slučaj. Najčešće će to biti naslijeđe koje je već prošlost mnogo puta mijenjala i oblikovala. Tada naša intervencija mora krenuti od postojećega, govoreći jezikom svoga vremena. To ćemo najlakše shvatiti ako promatramo dani prostor kao niz pergamena koje prekrivaju jedna drugu nadovezujući se, poštujući i mijenjajući pergamenu ispod sebe. Naše će vrijeme na isti način izreći svoju istinu poštujući prošlost i slažući sloj svoga vremena. A sve će pergamene svojom prozirnošću organski objedinjavati cjelinu povijesti čuvajući vrijednosti koje u sebi nose.

Ne može se odrediti oblikovni jezik koji bi morao biti primijenjen u župnom domu. On će ovisiti o lokalitetu u kojemu se ostvaruje: u kamenu kamen, u šumi drvo, a u suvremenoj strukturi staklo. Isto tako i o ljudskosti onoga koji će u njemu živjeti, kao i onoga koji će taj prostor oblikovati. A ljudskost je varijabilna, kao što smo u početku ovog izlaganja i naglasili. Možemo samo dati osnovna usmjerenja koja će voditi pristup, odnosno reći da prostori župnog dvora moraju biti oblikovani na način da nose u sebi dignitet života i osobe koja u njima živi, ne mimoilazeći pri tome životne radosti koje su vrijednost postojanja. Prostori koje stvaramo moraju u nama stvarati pozitivnu empatiju ponovnog dolaska. Religijski simboli koji prate te prostore moraju biti usklađeni i svojim temama i svojim vrijednostima. Poštujući prošlost, najpoštenije je govoriti jezikom svoga vremena, a čistoćom izraza težiti trajnim vrijednostima. Tom pristupu nacionalna konotacija lokaliteta sigurno neće škoditi. No ne vraćati se prošlosti više nego što dani prostor traži, ali i ne ići u ekstreme suvremenog trenutka. Ni rudiment prošlosti ni raspad sadašnjosti.

Kontaktne prostori najosjetljiviji su dio župnog doma. O karakterizaciji radnih prostora govorit će drugi predavač pa ćemo ovdje samo podsjetiti da se posjetitelj u tim prostorima ne smije osjećati kao stranac. Radna soba mora osiguravati optimalnu funkciju župni-

kova rada, no u isto vrijeme ona mora adekvatno primiti gosta osiguravajući svakom od njih dignitet njegovu položaja uz jasnu i prisnu međusobnu komunikaciju. Prostor za blagovanje jedna je od kapitalnih tema. U njemu najčešće blaguje samo župnik, no on povremeno poziva i susjedne župnike, kao i goste, na zajedničko blagovanje. Potrebno je naći mjeru između digniteta obreda i konkretnih potreba što se uspješno može riješiti stolovima za proširenje. Pri tome oblikovna komponenta duha prostora ne bi morala nositi onaj karakter koji ima samostanski refektorij. Ali čistoća izraza morala bi govoriti jednostavnom plemenitošću namještaja. Jednostavnost rješenja uz osjećaj blagovanja kruha na kojemu zahvaljujemo Gospodinu mora se osjećati u tom prostoru. To ne znači da se moramo bojati najsvremenijih materijala pa će u danom slučaju i suvremeni stakleni stol biti element kojim će župnikov dom jasno dati do znanja da nije baziran na rudimentima prošlosti već da govori budućnosti koja nedvojbeno dolazi. Ne želimo time preferirati ekstremni egzibicionizam koji je danas prisutan u suvremenoj arhitekturi forsirajući staklo i realizirajući pojedine objekte metala i stakla, ali moramo shvatiti da naše vrijeme pruža određene mogućnosti koje ni župnikov dom ne bi smio mimoići. To isto vrijedi za kuhinju koja će vjerojatno imati najsvremeniju opremu iako će sam prostor najvjerojatnije imati karakterizaciju povijesne izgradnje već postojećeg župnog dvora. Kontakt s vanjskim prostorom, vizure prema pejzažu, prema moru i pristupu kući sastavni su dio njezina promišljanja. Vanjska terasa s mogućnošću serviranja omogućit će društveni život u ljetnim večernjim satima. A vrt mora demonstrirati odnos prema tlu s prisutnom i vidljivom dnevnom brigom o svakom cvijetu, o svakoj stabljici rajčice. U njemu će i cvijeće i povrće imati svoje mjesto, možda ne kao element prehrane, no svakako kao uzor, kao jasna prisutnost odnosa prema tlu koji nas hrani. Iz tla zemlje izlazi činom građenja prostor čiji duh mora nositi sve vrijednosti kršćanskog nauka vremena u kojemu živimo. Povezujući vrijednosti prošlosti s vrijednostima i dostignućima suvremenog trenutka, župnikov dom mora biti refleksija stanja svijesti kojim vjera ostaje trajno utkana u ljudsko postojanje. Sugerirajući puku način života, postaje uzor onome koji

u njega ulazi govoreći pri tome jezikom vremena u kojemu nastaje i manifestirajući čistoćom i dignitetom interpretacije zrelost i kulturološku razinu staleža kojemu pripada.